

Vardarbība ģimenē pret sievieti

Rekomendācijas reproduktīvās veselības speciālistiem
par pacientes izmeklēšanu un palīdzības sniegšanu

Rekomendācijas iesaka izmantot Latvijas Ginekologu
un dzemdību speciālistu asociācija

Rekomendāciju tapšanā iesaistītās ministrijas, iestādes un organizācijas

Pasaules Veselības organizācijas Eiropas Reģionālais birojs
Latvijas Republikas Veselības ministrija
Latvijas Republikas Bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministrija
Latvijas Republikas Labklājības ministrija
Latvijas Republikas Tieslietu ministrija
Valsts tiesu medicīnas ekspertīzes centrs
Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija
Sabiedrības veselības aģentūra
Starptautiskā Migrācijas organizācija
Latvijas Ginekologu un dzemdību speciālistu asociācija
Latvijas Ģimenes ārstu asociācija
Latvijas Lauku ģimenes ārstu asociācija
Latvijas Pediatru asociācija
Latvijas Vecmāšu asociācija
Medicīnas profesionālās izglītības centrs
Krīzes centrs "Skalbes"
Nodibinājums „Centrs Dardedze”

Šis dokuments tapis Divgades sadarbības līguma ietvaros, kas noslēgts starp Latvijas Republikas Veselības ministriju un Pasaules Veselības organizācijas Eiropas Reģionālo biroju

ISBN 978-9984-39-938-6

Šo materiālu drīkst izmantot gan pilnībā, gan daļēji bez īpašas Pasaules Veselības organizācijas atļaujas, norādot izmantoto avotu.

Rekomendācijas ir pieejamas internetā: www.vm.gov.lv, www.lm.gov.lv, www.ginasoc.lv

© Pasaules Veselības organizācijas Eiropas Reģionālais birojs, LR Veselības ministrija,
Latvijas Ginekologu un dzemdību speciālistu asociācija

Publikācijas vizuālajā noformējumā izmantots Jāņa Runguļa foto

Saturs

levads.....	4
Definīcija.....	6
1. Vardarbības pazīmju meklēšana	9
2. Identificēšana	13
3. Sadarbība.....	15
4. Dokumentēšana.....	17
5. Citu dienestu iesaistīšana/informēšana.....	19
Pielikums 1 – JAUTĀJUMU PIEMĒRI	28
Pielikums 2 – ĶERMEŅA SHĒMA.....	30
Pielikums 3 – GINEKOLOGA RĪCĪBA DARBĀ AR SEKSUĀLĀS VARDARBĪBAS UPURI	31
Pielikums 4 – NODERĪGA KONTAKTINFORMĀCIJA UN VIETNES INTERNETĀ	35

Ievads

Vardarbība ģimenē ir nozīmīga sabiedrības veselības problēma. Pēc Pasaules Veselības organizācijas (PVO) datiem aptuveni viena no piecām sievietēm dzīves laikā saskaras ar kāda veida vardarbību no sava dzīves partnera vai bijušā partnera. 5 – 45% Eiropas sieviešu ir ziņojušas, ka vismaz reizi ir cietušas no partneru vardarbīgas rīcības.

Vardarbība ģimenē visā pasaulē ir viens no vadošajiem traumu un nāves cēloņiem sievietēm. Pastāv lielāka varbūtība, ka sievietēm, kuras cieš no vardarbības, ir sliktāks veselības stāvoklis, salīdzinot ar tām, kuras nav cietušas. Grūtniecība ir īpaši ievainojams periods, un mēdz būt situācijas, ka šajā laikā pret sievietēm vērsta vardarbība var sākties vai atsevišķos gadījumos pat pastiprināties. Latvijā nav precīzu statistikas datu par vardarbības izplatību ģimenē, tomēr, balstoties uz esošajiem pētījumiem valsts līmenī, tā ir apzināta kā nozīmīga un izplatīta problēma.

Rekomendācijas tapušas, balstoties uz Pasaules Veselības organizācijas materiāliem un starptautisko praksi un pieredzi. Tās veidotas kā palīgīdzeklis reproduktīvās veselības speciālistiem darbā ar sievietēm, proti, ginekologiem, dzemdību speciālistiem, vecmātēm un ģimenes ārstiem. Šī informācija var būt arī noderīga citiem veselības aprūpes darbiniekiem. Sekojot šim izmeklēšanas un rīcības plānam, reproduktīvās veselības speciālisti var sniegt nozīmīgu ieguldījumu vardarbības ierobežošanā ģimenē un tās seku mazināšanā.

Šo rekomendāciju mērķi ir:

- Veicināt reproduktīvās veselības speciālistu iemaņas un prasmes vardarbības atpazīšanā un iedrošināt viņus sniegt atbalstu vardarbības upuriem
- Uzlabot vardarbības gadījumu reģistrāciju
- Veicināt aprūpes standartu ieviešanu darbā ar vardarbības upuriem
- Mazināt vardarbības atkārtosanos ģimenē un mazināt šīs vardarbības radītās sekas

Reproduktīvās veselības speciālistu pacientes ir gan pilngadīgas sievietes, gan nepilngadīgas meitenes. Ārstam jāprot atbilstoši rīkoties un palīdzēt arī gadījumos, kad ir cietuši vai tiek apdraudēti pacientes bērni. Tādēļ rekomendācijās iekļauti arī ārsta rīcības ieteikumi situācijās, kad no vardarbības ģimenē cietusi nepilngadīga meitene, kā arī gadījumos, kad vardarbībā ģimenē ir iesaistīti arī sievietes bērni.

Rekomendāciju pielikumā iekļautā kontaktu saraksta saturs var mainīties, tādēļ, lietojot šīs rekomendācijas, ir ieteicams pārbaudīt, vai konkrētā iestāde joprojām pastāv un sniedz norādītos pakalpojumus. Ar laiku var mainīties arī likumdošana, kas regulē ārsta rīcību vardarbības ģimenē gadījumos. Rekomendācijas izlasāmas arī Veselības ministrijas mājas lapā www.vm.gov.lv (sadaļā *Tas Tev jāzina / Profesionālim*), www.lm.gov.lv un www.ginasoc.lv, kur var sekot līdzi arī izmaiņām kontaktu sarakstā.

Definīcija

Vardarbība pret sievieti ir uz dzimumu balstītas vardarbības rīcība, kā rezultātā rodas vai var rasties fizisks, seksuāls vai garīgs kaitējums vai ciešanas sievietei, ieskaitot šādas darbības draudus, piespiedu darbības vai patvaļīgu brīvības atņemšanu, neatkarīgi, vai tā notiek sabiedriskās vai privātās dzīves ietvaros. (ANO Deklarācijas par vardarbības pret sievieti izskaušanu 1.pants, 1993.gada 20.decembra ANO Ģenerālās Asamblejas rezolūcija Nr.48)

Vardarbība pret sievieti ietver fizisku, seksuālu un garīgu vardarbību ģimenē, tajā skaitā sišanu, sieviešu dzimuma bērnu seksuālu izmantošanu ģimenē, vardarbību pūra dēļ, izvarošanu laulībā, sieviešu ģenitāliju kropļošanu un citu tradicionālo praksi, kas nodara kaitējumu sievietēm, vardarbību, kas nenotiek laulības ietvaros, kā arī ar ekspluatāciju saistītu vardarbību. (ANO Deklarācijas par vardarbības pret sievieti izskaušanu 2.panta (a) daļa, 1993.gada 20.decembra ANO Ģenerālās Asamblejas rezolūcija Nr.48)

Pārlicinoši lielākajā daļā gadījumu varmāka ģimenē ir vīrietis, bet upuris – sieviete, tomēr dažos gadījumos arī vīrietis var ciest no sievietes vardarbības. Vardarbība ģimenē ir vērojama arī viendzimuma attiecībās.

Vardarbība ģimenē skar visus sociālos slāņus, visas profesijas, reliģijas un kultūras. Tādi faktori kā stress, nabadzība, alkohola un narkotiku lietošana var veicināt vardarbību, bet nav tās primārie cēloņi. Ar laiku vardarbība bieži vien pieņemas spēkā un biežumā.

Vardarbība ģimenē var izpausties (bet ne tikai) kā:

Fiziska vardarbība, ieskaitot sišanu, iedunkāšanu, ieplaukāšanu, grūstīšanu, raušanu aiz matiem, speršanu, duršanu, mešanu pret sienu un/vai pa kāpnēm, sišanu pa galvu, žņaugšanu, sišanu ar priekšmetiem, miega traucēšanu, ietekmēšanu ar nazi/ieroci.

Seksuāla vardarbība, ieskaitot izvarošanu (vaginālu, orālu un anālu), seksuālu uzbrukumu, penetrāciju ar priekšmetiem (piemēram, skrūvgriezi, birsti, pudeli), negribētu seksuālu tuvību (dažkārt – lai izvairītos no sišanas), piespiedu iesaistīšanu pornogrāfijas aktos. Seksuāla vardarbība bieži var būt kā fiziskas vardarbības kulminācija.

Emocionāla vardarbība, ieskaitot pastāvīgu kritizēšanu, finansiālu ierobežošanu, verbālu agresiju, noniecināšanu, pazemošanu (īpaši bērnu priekšā), izolēšanu no ģimenes un draugiem, ierobežojot un uzskaitot no partnera viedokļa it kā nosodāmas sievietes darbības, piemēram, pārmērīgu iepirkšanos. Šī vardarbības forma bieži ir sistemātiska un izpaužas ilgākā laika periodā.

Psiholoģiska vardarbība, ieskaitot sievietes uztveres un uzskatu izkropļošanu, dezorientēšanu, psiholoģisku manipulēšanu, miega traucēšanu.

Jāsaprot, ka bērni bieži vien ir vardarbības aculiecinieki, kā arī pastāv saistība starp vardarbību pret sievieti un mentālu, fizisku un seksuālu bērnu izmantošanu ģimenē.

Vardarbībai ģimenē pret sievieti ir būtiska ietekme uz sievietes, viņas bērnu un vēl nedzimuša bērna veselību gan īstermiņā, gan ilgtermiņā. Veselības aprūpes speciālisti, īpaši

reproduktīvās veselības speciālisti, veicot savus pienākumus, var ļoti laicīgi pamanīt vardarbību pret sievieti un sniegt nepieciešamo atbalstu. Lai saņemtu veselības aprūpes pakalpojumus un sociālās garantijas, sievietei ir nepieciešams veikt grūtniecības un pēcdzemdību regulāru medicīnisko aprūpi. Tas sniedz labu iespēju regulāri izmeklēt sievietes un laicīgi atpazīt vardarbības upurus. Pacienta datu aizsardzība un informācijas konfidencialitāte var kalpot par labu iedrošinājumu sievietei uzsākt sarunu par vardarbību. Tomēr ārstam šī saruna ir jāuzsāk pašam, jo sievietēm parasti ir ļoti grūti par to runāt, jo viņām ir kauns, apjukums, bailes par sekām un sajūta, ka veselības aprūpes speciālisti nespēs palīdzēt. Ir jāsaprot, ka dažos gadījumos ārsts var būt vienīgais, kam ir iespēja pamanīt vardarbību un piedāvāt sievietei palīdzību, tādēļ iesaistīšanās ir ļoti svarīga. Ārstniecības personām jābūt modrām attiecībā uz simptomiem un pazīmēm, kas liecina par iespējamu vardarbību ģimenē, un sievietēm jānodrošina iespēja atklāti ziņot par vardarbības gadījumiem vidē, kurā viņas jūtas drošībā.

Galvenie principi

- Vardarbība ģimenē nav pieļaujama nevienās attiecībās.
- Sieviete nav vainojama par piedzīvoto vardarbību.
- Jārespektē pacienta tiesības lemt par savu dzīvi.
- Jāsaprot, ka aiziešana no ģimenes sievietei nav vienkāršs solis, jo dažkārt mēdz būt iemesli, kas neļauj pārtraukt attiecības ar savu pāridarītāju. Aiziešana var būt garš un pakāpenisks process.
- Jāsaprot, ka tieši sieviete pati vislabāk var izvērtēt vardarbības draudus savās attiecībās. Viņas bažas ir jāuztver nopietni.

Ārsta rīcības plāns

1. VARDARBĪBAS PAZĪMJU MEKLĒŠANA

- 1.1. Ir svarīgi jautāt par vardarbību visām sievietēm, jo daudzos gadījumos ģimenes vardarbības upuriem nav nekādu ārēju pazīmju, kas par to liecinātu.
- 1.2. Ir vairākas pazīmes, kas liecina par iespējamu vardarbību ģimenē, tāpēc visam personālam būtu jāiepazīstas ar to raksturojumu.

Iespējamās norādes par vardarbību:

- Ievainojums neatbilst izskaidrojumam;
- Mēģinājumi slēpt savainojumus ar apģērbu vai rotaslietām;
- Atkārtoti savainojumi, nekoptas brūces, dažāda vecuma savainojumi dažādās dzīšanas stadijās, īpaši uz galvas, kakla, vēdera, krūtīm un dzimumorgāniem;
- Satraukums, depresija, uzbudinājums vai panikas lēkmes;
- Seksuālas vardarbības pierādījumi;

- Bez ticama iemesla neapmeklētas vai pārceltas ārsta vizītes;
- Ir bijuši pašnāvības vai pašsavainošanās mēģinājumi;
- Sieviete šķiet izvairīga, sociāli noslēgta un svārstīga;
- Atkārtoti nespecifiski simptomi, piemēram, pacientei ir biežas subjektīvas sūdzības bez klīniskas atradnes;
- Sieviete pavada partneris vai radnieks un atbild uz jautājumiem viņas vietā;
- Alkohola vai citu vielu pārmērīga lietošana;
- Regulāra mazo trankvilizatoru vai analgētiķu lietošana.

Iespējamās vardarbības pazīmes grūtniecības un agrīnā pēcdzemdību periodā:

- Neplānota vai nevēlama grūtniecība;
- Biežas vizītes ar neskaidrām sūdzībām un simptomiem;
- Atkārtotas vizītes samazinātu augļa kustību / vēdera sāpju dēļ vai saistībā ar urīnceļu infekcijām;
- Atkārtoti nedzīvi dzimis bērns vai bieži spontānie aborti;
- Grūtniecības pārtraukšanās draudi;
- Zems dzimšanas svars / priekšlaicīgi dzimis jaundzimušais;
- Priekšlaicīgas dzemdības;
- Pazīmes vai anamnēzes dati par pēcdzemdību depresiju;
- Vardarbīga priekšlaicīga pēcdzemdību starpenes šuvju noņemšana.

Šis saraksts nav pilnīgs, un var būt arī citas pazīmes. Dažām sievietēm, kuras cieš no vardarbības, nav nekādu ārēju pazīmju, kas uz to norādītu.

- 1.1. Ja ir kāda no norādošām pazīmēm, personālam jāturpina tālāka iespējamās vardarbības izmeklēšana, sekojot šim plānam.
- 1.2. Jāpaskaidro, ko ietver medicīniskā izmeklēšana un kāpēc tā tiks veikta. Vienmēr jāizmeklē viss ķermenis un visi ievainojumi, ne tikai smagākie, kam vajadzīga aprūpe.
- 1.3. Īpaši rūpīgi jāapskata vietas, ko klāj apģērbs. Jāizmeklē visi ievainojumi, uztūkumi, sāpīgās vietas. Ja paciente ir izvarošanas vai citas seksuālās vardarbības upuris, jāizmeklē viss ķermenis, ne tikai vēdera un dzimumorgānu rajons.

Šaubu gadījumā vienmēr ir jāturpina izmeklēšana.

2. IDENTIFICĒŠANA

Tālāk minētos nosacījumus personālam iespēju robežās būtu svarīgi nodrošināt ikvienai sievietei, kura apmeklē veselības aprūpes iestādi.

- 2.1. Jābūt pieejamai drošai, klusai un privātai telpai, kur sarunai netraucē citi pacienti vai personāls.
- 2.2. Nejautāt sievietei par vardarbību ģimenē viņas partnera, radu vai draugu klātbūtnē.
- 2.3. Jākoncentrē visa uzmanība uz sievieti, svarīgs ir acu kontakts. Jāizvairās no papīru darbiem un pierakstu veikšanas sarunas laikā.
- 2.4. Ja sieviete nerunā ārstam saprotamā valodā, būtu jānodrošina tulks, kurš **nav** ģimenes loceklis.
- 2.5. Iesākumā personālam jāizmanto netieši, nebidējoši jautājumi draudzīgā formā, mēģinot radīt pacientē uzticēšanos un veicinot atklātību. Jautājumu formu, veidu un secību izvēlas ārsts, izvērtējot konkrēto situāciju un novērtējot pacientes komunikācijas spējas. Daži jautājumu piemēri sniegti Pielikumā 1.
- 2.6. Personālam jāturpina uzdot tiešus, nebidējošus jautājumus, ja sieviete:
 - apstiprina, ka mājās ir problēmas,
 - sniedz atbildi, kas nešķiet ticama,
 - ir svārstīga.

Pielikumā 1 ir sniegti daži jautājumu piemēri, kā rosināt tālāko sarunu, bet ir jāatceras par pieņemamu un viegli saprotamu vārdu lietošanu. Šie teikumi nav absolūts paraugs un nav jāizmanto kā pārbaudāmais saraksts. Ir ieteicams veidot jautājumus, kas sākas ar "Kā", "Kur", "Kad", "Kas", "Kurš".

Ir ļoti svarīgi turpināt uzdot jautājumus, nevis, saņemot neticamu paskaidrojumu, pazaudēt sarunas tēmu, neko neuzzinot.

- 2.7. Jāklausa uzmanīgi, jo sieviete par notikušo var runāt netieši un/vai aplinkus.
- 2.8. Neuzdot upuri vainojošus jautājumus (piemēri sniegti Pielikumā 1).
- 2.9. Ja ārstam šķiet, ka tas varētu iedrošināt sievieti, var informēt viņu par vardarbības sastopamību un veidiem, kā arī izrādīt saprotošu attieksmi. Būtiski ir informēt par plašo vardarbības izplatību, norādot, ka viņa nav vienīgā, viņas stāvoklis ir izprotams un ir iespējas saņemt palīdzību. Ja sieviete apstiprina, ka viņa ir piedzīvojusi vardarbību, ir jāturpina izmeklēšana pēc šī plāna.
- 2.10. Jāatgādina sievietei, ka viss, ko viņa saka, ir konfidenciāls, tomēr ārstniecības personai ir jāizskaidro sievietei savi pienākumi par attiecīgo dienestu informēšanu īpašos gadījumos, piemēram, gadījumos, ja vardarbības upuris ir nepilngadīgs vai netiek ievērotas bērnu tiesības.
- 2.11. Ja sieviete par vardarbību ir atklāta un atbild konstruktīvi, jāturpina noskaidrot informāciju, kas noderīga viņas stāvokļa izvērtēšanai. Nedrīkst sievieti vainot vai vērtēt viņas rīcību.

2.12. Ja sieviete noliedz, ka cietusi no vardarbības, nevajag uzstāt vai piespiest viņu runāt. Jāpastāsta viņai, kas Jums lika domāt par vardarbību, kā arī jāpaskaidro, ka viņa vienmēr var atgriezties un meklēt palīdzību, ja nonāks tādā situācijā. Jādokumentē savas aizdomas un jāatgriežas pie izmeklēšanas nākamajā vizītē.

3. SADARBĪBA

- 3.1. Jānomierina sieviete un jāiedrošina, ka viņai bija tiesības stāstīt par vardarbību. Jāpasaka, ka notikušais nav viņas vaina un ka Jūs viņai ticat. Jāatzīmē, ka saprotat, cik grūta viņai ir šī situācija.
- 3.2. Jāpastāsta sievietei, ka ir atbalsta iestādes, kur viņa var saņemt palīdzību, piedāvājot konkrētu kontaktinformāciju.
- 3.3. Turpmākā sievietes un viņas ģimenes drošība ir svarīga prioritāte, tāpēc personālam ar sievieti jāapspriež dažādas iespējas, kā izveidot drošības plānu:
 - Vai viņa vēlas par notikušo ziņot policijai?
 - Vai viņas partneris ir vardarbīgs arī pret bērniem?
 - Vai viņa var droši doties mājās?
 - Vai viņa šobrīd ir apdraudēta?
 - Vai viņai ir draugi vai ģimenes locekļi, pie kā var palikt?
 - Vai viņai tūlīt ir nepieciešams patvērums?
 - Ja nekas no iepriekšējā nav iespējams - vai viņu var uzņemt slimnīcā?
- 3.4. Ja sievietei nepieciešams tūlītējs patvērums, jāsazinās ar attiecīgajām iestādēm.
- 3.5. Ja sievietei nav nepieciešams tūlītējs patvērums, jāapspriež citi drošības pasākumi, piemēram:
 - Vai viņa vēlas atgriezties pie sava partnera ar norunu, ka atkal ieradīsies noteiktā vizītē?

- Vai viņa vēlas konsultēties ar medicīnas iestādes sociālo darbinieku vai psihologu?
- Vai viņa vēlas saņemt informāciju par tuvāko sieviešu organizāciju (vai kādu citu atbilstošu nevalstisko organizāciju) turpmākam atbalstam un informācijas saņemšanai?
- Vienmēr jāinformē sievietē par ārkārtas gadījumu kontakttālruniem (policija, glābšanas dienests, diennakts palīdzības līnijas).

3.6 Ja sieviete izvēlas atgriezties pie pāridarītāja, jāpaskaidro viņai tālāk norādītais: kam viņa var zvanīt krīzes gadījumā, kur viņa var iet, ja nepieciešams pagaidu patvērums. Jāiesaka turēt gatavībā drošības somu, kurā ir skaidra nauda, mobilais telefons ar svarīgākajiem numuriem vai zvanu karte, rezerves atslēgas, svarīgākie dokumenti (laulības apliecība, šķiršanās vai tiesas dokumenti, autovadītāja apliecība), pase un dzimšanas dokumenti (oriģināli vai kopijas), sociālo pakalpojumu dokumenti, bankas kartes, medikamenti, rezerves apģērbs, personiskās higiēnas piederumi un bērnu mīļākās rotaļlietas.

Ārstam ir svarīgi ņemt vērā, ka sievietei pašai ir tiesības izvēlēties turpmākās rīcības plānu. Katra sieviete sniegto informāciju izmantos savā veidā un sev piemērotā brīdī, kā arī dažādu iemeslu dēļ viņa var izvēlēties nepamest savu pāridarītāju.

4. DOKUMENTĒŠANA

- 4.1. Visi ievainojumi un simptomi jāreģistrē, aprakstot to veidu, lokalizāciju, izmēru, krāsu un vecumu, vajadzības gadījumā lietojot ķermeņa shēmu lokalizācijas precizēšanai (skat. Pielikumu 2).
- 4.2. Ja sieviete ir seksuālās vardarbības upuris un nonāk pie ginekologa brīdī, kad vēl nav iesaistīta policija un nav nozīmēta tiesu medicīnas ekspertīze, ginekologam jādokumentē un jāapraksta visi ievainojumi un jāpaņem spermas paraugi (skat. Pielikumu 3).
- 4.3. Jāreģistrē sievietes stāstītais, lietojot viņas pašas vārdus, kā arī jebkuras norādes par iepriekšēju vardarbību.
- 4.4. Jādokumentē arī novērotie emocionālie un psiholoģiskie simptomi.
- 4.5. Jāievēro arī ne-medicīniska rakstura norādes par vardarbību, kā piemēram, saplēsts, bojāts vai ar asinīm notraipīts apģērbs, un jādokumentē redzētais.
- 4.6. Jāreģistrē norādes arī par pacientes bērnu drošības apdraudējumu un atbilstoši jārikojas, ja tas nepieciešams.
- 4.7. Personālam jāpaskaidro sievietei nodarījuma reģistrēšanas nozīmīgums, jo vēlāk tas var būt nepieciešams tiesā, lai panāktu sievietes aizsardzību.
- 4.7. Jāizskaidro tiesu medicīnas eksperta loma un nosūtīšanas kārtība. Tiesu medicīnas eksperts veic tiesu medicīnisko ekspertīzi uzsākta kriminālprocesa ietvaros saskaņā ar kriminālprocesa virzītāja noteikto tiesu

medicīnisko ekspertīzi. Ekspertīze tiek veikta, pamatojoties uz ārsta rakstītajiem medicīniskajiem dokumentiem un arī veicot cietušās personas apskati, lai konstatētu miesas bojājums (ja tādi saglabājušies). Ārsta pienākums ir normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā izsniegt tiesu medicīniskās ekspertīzes veikšanai nepieciešamos medicīniskos dokumentus pēc procesa virzītāja pieprasījuma.

- 4.8. Ja tas ir tehniski iespējams un ja sieviete rakstiski piekrīt, būtu vēlams fotografēt redzamos savainojumus, jo vēlāk tas var palīdzēt precīzāk veikt tiesu medicīnisko ekspertīzi.
- 4.9. Visām no vardarbības cietušajām sievietēm jāpiedāvā turpmākās kontroles vizītes, lai dokumentētu stāvokli un pārskatītu jebkuru rīcības plānu, ko sieviete izvēlējusies.

5. CITU DIENESTU IESAISTĪŠANA / INFORMĒŠANA

JA CIETUSI PILNGADĪGA PERSONA

(VECUMS SASNIEDZ PILNUS 18 GADUS)

- 5.1. Ir svarīgi nodrošināt sievietei ilgtermiņa kontaktu ar palīdzības sniedzējiem, tādēļ ārstam (un citiem iesaistītajiem) likumdošanas robežās jāgarantē viņai konfidencialitāte.
- 5.2. Runājot ar sievieti par pārciesto vardarbību, jāuzsver, cik svarīgi viņai ir saņemt specifisku palīdzību. Pilngadīga sieviete (vecums sasniedz pilnus 18 gadus) var izlemt pati, vai par notikušo ziņot policijai, kā arī izlemt, vai saņemt palīdzību vardarbības upuru, sieviešu atbalsta un krīzes palīdzības centros.
- 5.3. Ārstam nav jāziņo policijai par vardarbību ģimenē bez sievietes piekrišanas: tāda rīcība var apdraudēt sievietes turpmāko drošību, kā arī pievilt sievietes uzticēšanos veselības aprūpes sistēmai. Saskaņā ar nacionālo likumdošanu, ja sieviete vēlas ziņot policijai, viņai pašai ir jāvēršas ar iesniegumu policijā vai arī ārsts to var darīt pēc viņas lūguma. Šāda rīcība ir jāsaņemas ar cietušo.
- 5.4. Ārstam jāziņo policijai, ja ir nopietnas aizdomas par smagu noziedzīgu nodarījumu, kura rezultātā paciente pati nav spējīga ziņot, bet viņam ir pamats domāt, ka ir apdraudēta pacientes turpmākā drošība vai dzīvība. Ārsts ir tiesīgs ziņot policijai, ja viņam ir pamatotas aizdomas, ka noticis noziedzīgs nodarījums, kā rezultātā var tikt uzsākts kriminālprocess. Ārsts nav kompetents izvērtēt noziedzīgā nodarījuma sastāvu.

Kriminālprocesa likums

369.pants. Kriminālprocesa uzsākšanas iemesli

(1) Kriminālprocesa uzsākšanas iemesls ir tādu ziņu iesniegšana izmeklēšanas iestādei, prokuratūrai vai tiesai (turpmāk – par kriminālprocesa norisi atbildīgā iestāde), kuras norāda uz iespējama noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, vai šādu ziņu iegūšana par kriminālprocesa norisi atbildīgā iestādē.

(2) Šā panta pirmajā daļā minētās ziņas **var iesniegt:**

1) noziedzīga nodarījuma rezultātā cietusī persona – kā iesniegumu;

2) kontrolējošās un uzraugošās iestādes – to darbību regulējošos normatīvajos aktos paredzētajā kārtībā;

3) ārstniecības personas vai iestādes – kā ziņojumu par traumām, slimībām vai nāves gadījumiem, kuru cēlonis varētu būt noziedzīgs nodarījums;

4) bērnu tiesību aizsardzības institūcijas un nevalstiskās organizācijas – kā iesniegumu par nepilngadīgo tiesību aizskārumiem, kuru cēlonis varētu būt noziedzīgs nodarījums;

5) jebkura fiziskā vai juridiskā persona – kā informāciju par iespējamiem noziedzīgiem nodarījumiem, no kuriem pati tieši nav cietusi;

6) jebkura persona par pašas izdarītu noziedzīgu nodarījumu – kā iesniegumu.

5.5. Kriminālprocesu par sievietes izvarošanu var uzsākt tikai tad, ja to vēlās pati cietusī sieviete, proti, tikai tad, ja sieviete vēršas policijā ar iesniegumu par kriminālprocesa uzsākšanu. Izvarošanas faktu, tāpat kā miesas bojājumu pakāpi, var noteikt tikai tiesu medicīnas eksperts. Ginekologs nav tiesīgs apliecināt kriminālprocesā izvarošanas faktu.

5.6. Vienmēr jāsniedz sievietei informācija (konkrētas adreses un tālruņa numuri) par vietām, kur meklēt palīdzību, arī tad, ja pašlaik viņa vēl nav izlēmusi vai arī uzskata, ka tas nav nepieciešams. Viņa vēlāk var mainīt domas. Jāizplāno, kuras iestādes vai palīdzības sniedzēji varētu būt vajadzīgi, lai aizsargātu viņu un viņas ģimeni (skatīt pievienoto kontaktu sarakstu).

5.7. Atsevišķos gadījumos jāizvērtē, vai sievietes attīstība atbilst viņas vecumam, jo var būt, ka pilngadīga sieviete tiek seksuāli izmantota, ļaunprātīgi izmantojot viņas attīstības traucējumus vai bezpalīdzīgo stāvokli. Šādos gadījumos ārstam ir ieteicams sazināties ar tuvāko sociālo dienestu.

5.8. Rīcībnespējīgas personas (tai skaitā arī pilngadīgas) ārstniecības procesā pārstāv viņu aizbildņi vai aizgādņi. Ja ārstam rodas aizdomas, ka netiek ievērotas rīcībnespējīgas personas intereses, viņš var ziņot bāriņtiesai, lai nodrošinātu rīcībnespējīgas personas tiesību un interešu aizstāvību.

5.9. Ja sieviete atzīst, ka viņa ir cilvēku tirdzniecības upuris, saskaņā ar nacionālo likumdošanu ārstam nav pienākums ziņot policijai (izņemot gadījumus, kad cietusi ir nepilngadīga persona). Šādos gadījumos ārsts var ieteikt cietušajai personai vai tās likumiskajam pārstāvim rakstīt iesniegumu iestādei, kas sniedz sociālās rehabilitācijas pakalpojumus cilvēku tirdzniecības upuriem. Biedrība "Patvērums *Drošā māja*", Skolas iela 1, Rīga, LV-1010 (Latvijas Sarkanā Krusta namā), tālruni: 67898343, 29153221, e-pasts: drosa.maja@apollo.lv, www.patverums-dm.lv

JA CIETUSI NEPILNGADĪGA PERSONA (VECUMS NESASNIEDZ PILNUS 18 GADUS)

5.10. Bērnu tiesību aizsardzības likums uzliek par pienākumu ārstam sadarboties ar bērnu tiesību aizsardzības iestādēm, ja bērni ir cietuši (vai ārstam ir aizdomas, ka bērni ir cietuši) no vardarbības vai arī viņu dzīves apstākļi

apdraud viņu labklājību. Saskaņā ar nacionālo likumdošanu par neziņošanu bērnu tiesību aizsardzības iestādēm medicīniskais personāls var tikt saukts pie likumā noteiktās atbildības.

Bērnu tiesību aizsardzības likums

51.pants. Bērna aizsardzība no prettiesiskām darbībām

*(3) Katrai personai **ir pienākums ziņot** policijai vai citai kompetentai iestādei par vardarbību vai citu pret bērnu vērstu noziedzīgu nodarījumu. Par neziņošanu vainīgās personas saucas pie likumā noteiktās atbildības.*

08.09.2008. MK noteikumi Nr.719 "Kārtība, kādā bērnam, kurš cietis no prettiesiskām darbībām, sniedz nepieciešamo palīdzību" ("LV", 143 (3927), 16.09.2008.) [spēkā ar 17.09.2008.]

*5.Ja ārstniecības iestādē sniegta palīdzība bērnam, kuram konstatētas iespējamās vardarbības sekas, ārstniecības iestāde nekavējoties par to ziņo **policijai**, bērna dzīvesvietas bāriņtiesai vai pašvaldības sociālajam dienestam (darbiniekam).*

5.11. Gadījumos, kad ārsts par vardarbību informē citas iestādes, iespēju robežās jāizmanto rakstiski iesniegumi. Ja situācija ir risināma steidzami, ārsts sazvana attiecīgo iestādi, lai tiktu veiktas tūlītējas darbības palīdzības sniegšanai. Ja gadījums konstatēts tādā diennakts laikā, kad ar bāriņtiesu vai sociālo dienestu nav iespējams sazināties, ārsta pienākums ir ziņot policijai. Iestāžu pienākums ir sadarboties savā starpā turpmākai rīcībai. Visa informācija par pacientu ir konfidenciāla, un ir jā rūpējas, lai tā netiek izpausta nepiederošām personām.

5.12. Gadījumos, kad ārsts par vardarbību informē citas iestādes, vienmēr jāpaskaidro pacientam, kādēļ viņam tas ir jā dara, un iespēju robežās ziņošana un citas darbības ir jā saskaņo ar pacientu. Jāizvērtē drošības pasākumu nepieciešamība, lai netiktu radīts papildu apdraudējums.

5.13. Rīcības ieteikumi dažās konkrētās situācijās:
Ja no vardarbības cietusi nepilngadīga meitene (vecums nesasniedz pilnus 18 gadus):

- Par seksuālu vardarbību pret nepilngadīgo ir jāziņo policijai.
- Par fizisku un/vai emocionālu vardarbību ģimenē pret nepilngadīgo ir jāziņo bāriņtiesai.
- Smaga nodarījuma gadījumā vai steidzami risināmā gadījumā ir jāziņo policijai.

Ja no vardarbības cietusi nepilngadīga grūtniece (vecums nesasniedz pilnus 18 gadus):

- Latvijā krimināllikums neatļauj pieaugušam vīrietim (vecums sasniedz 18 gadus) stāties dzimumattiecībās ar meiteni, kura nav sasniegusi 16 gadu vecumu. Tādēļ, ja meitenes seksuālais partneris ir bijis pilngadīgs vīrietis, par to ir jāziņo policijai.
- Ja nepilngadīgai meitenei ir bijušas seksuālas attiecības ar nepilngadīgu zēnu, viņam kriminālatbildība nav jāuzņemas.
- Ja ārstam nav zināms, kurš ir bijis seksuālais partneris, ir jāapsver ziņošana policijai, jo pastāv iespēja, ka noticis krimināli sodāms nodarījums.
- Par fizisku un/vai emocionālu vardarbību ģimenē pret nepilngadīgo ir jāziņo bāriņtiesai.
- Smaga nodarījuma gadījumā vai steidzami risināmā gadījumā jāziņo policijai.

- Ja nepilngadīgajai grūtniecei ir sociāla rakstura problēmas (ar dzīvesvietu, uzturu, apģērbu, medicīnisko aprūpi), ir jāziņo tuvākajam sociālajam dienestam.

Krimināllikums

162.¹ pants. Pamudināšana iesaistīties seksuālās darbībās
(1) Par sešpadsmit gadu vecumu nerasniegušas personas pamudināšanu iesaistīties seksuālās darbībās vai šādas personas pamudināšanu tikties ar mērķi izdarīt seksuālas darbības vai stāties dzimumattiecībās neatkarīgi no veida, kādā pamudinājums izteikts, ja to izdarījusi pilngadīga persona, — soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai ar arestu, vai ar piespiedu darbu.
Seksuālās un reprodūktīvās veselības likums

27.pants. Grūtniecības pārtraukšana pacientei, kura ir jaunāka par 16 gadiem

(1) Ja grūtniecība iestājusies pacientei, kura ir jaunāka par 16 gadiem, ārstam, kas konstatējis grūtniecību, ir pienākums uzklaut pacientu un vēltīt pienācīgu uzmanību viņas uzskatiem, ņemot vērā šīs pacientes vecumu un brieduma pakāpi. Ārsta pienākums ir par grūtniecības iestāšanos informēt grūtnieces vecākus vai aizbildni.

Ja cietušajai sievietei ir bērni, kuri nav fiziski cietuši, bet ir redzējuši notikušo vai ir kā citādi apdraudēti:

- Ja bērni aug ģimenē, kurā notikusi vardarbība pret viņu māti, tā ir uzskatāma par emocionālu vardarbību pret bērniem un par to ir jāziņo bāriņtiesai.
- Ja ārstam ir aizdomas, ka ģimenē ir apdraudēta bērnu drošība, par to ir jāziņo bāriņtiesai.
- Ja ārstam ir aizdomas, ka ģimenē ir sociāla rakstura problēmas (ar dzīvesvietu, uzturu, apģērbu, medicīnisko aprūpi), ir jāziņo sociālajam dienestam.

Ja reizē ar sievieti cietuši arī bērni, tad saskaņā ar nacionālo likumdošanu:

- Par fizisku un seksuālu vardarbību pret nepilngadīgo jāziņo policijai.
- Par emocionālu vardarbību pret nepilngadīgo jāziņo bāriņtiesai.
- Ja ārstam ir aizdomas par bērna atstāšanu novārtā, par to ir jāinformē bāriņtiesa.
- Ja ģimenē ir sociāla rakstura problēmas (ar dzīvesvietu, uzturu, apģērbu, medicīnisko aprūpi), jāziņo sociālajam dienestam.

Ja ārstam ir aizdomas vai nepilngadīga persona pati apliecinā, ka ir cilvēku tirdzniecības upuris:

- Ārstam ir jāziņo policijai.
- Cietušajai personai vai tās likumiskajam pārstāvim ir jāraksta iesniegums iestādei, kas sniedz cilvēku tirdzniecības upuru sociālās rehabilitācijas pakalpojumus - biedrība "Patvērums Drošā māja", Skolas iela 1, Rīga, LV – 1010 (Latvijas Sarkanā Krusta namā), tālruni: 67898343, 29153221, e-pasts: drosa.maja@apollo.lv, www.patverums-dm.lv

5.14. Lai ārstam būtu vieglāk ātri atrast nepieciešamo informāciju, ieteicams ērtākai lietošanai izveidot sev nelielu pirmās nepieciešamības kontaktu sarakstu, kurā būtu jāiekļauj savai darba vietai tuvāk esošā policijas iecirkņa kontakti, sava rajona bāriņtiesas un sociālā dienesta kontakti, tuvākā vardarbības upuru atbalsta iestāde, kas sniedz psiholoģisko un juridisko palīdzību, kā arī tuvākā iestāde, kas var sniegt patvērumu.

Pielikumi

Pielikums 1 – JAUTĀJUMU PIEMĒRI

Pielikums 2 – ĶERMEŅA SHĒMA

Pielikums 3 – GINEKOLOGA RĪCĪBA DARBĀ AR SEKSUĀLĀS VARDARBĪBAS UPURI

Pielikums 4 – NODERĪGA KONTAKTINFORMĀCIJA UN VIETNES INTERNETĀ

Informācijas avoti

1. Domestic violence & women's health protocol for physicians of reproductive health rooms of the Republic of Moldova, 2008
2. Sirkka Perttu, Verena Kaselitz. Addressing Intimate Partner Violence - Guidelines for Health Professionals in Maternity and Child Health Care, University of Helsinki, 2005/2006
3. The General Assembly of United Nations, 20 December 1993, Declaration on the Elimination of Violence against Women 48/104.
4. Injuries and violence in Europe: why they matter and what can be done. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2006
5. Preventing injuries and violence: a guide for ministries for health. Geneva, WHO, 2007
6. World Report on Violence and Health. E.G. Krug et al., eds. Geneva, WHO, 2002
7. Wathen CN, MacMillan HL. Interventions for violence against women. Scientific review. *JAMA* 2003; 289:589–600.
8. Ramsay J, Richardson J, Carter YH, Davidson LL, Feder G. Should health professionals screen women for domestic violence? Systematic review. *British Medical Journal* 2002; 325:314–18.
9. Preterm delivery and the severity of violence during pregnancy. Covington DL, Hage M, Hall T, Mathis M., *J Reprod Med.* 2001 Dec;46(12):1031-9.Links
10. Intimate partner violence and birth outcomes: a systematic review. Boy A, Salihu HM, *Int J Fertil Womens Med.* 2004 Jul-Aug;49(4):159-64.Links
11. Vardarbība un veselība – ziņojums par situāciju Latvijā 2007, Pasaules Veselības organizācija, Latvijas Republikas Veselības ministrija, Sabiedrības veselības aģentūra, Rīga, 2007.

Pielikums 1

JAUTĀJUMU PIEMĒRI

lesākuma jautājumi, ja nav redzamu vardarbības pazīmju:

'Kā iet mājās?'

'Kā Jūs jūtaties?'

'Kā Jums iet ar Jūsu vīru / draugu / partneri?'

'Vai mājās Jūs saņemat nepieciešamo atbalstu?'

'Vai mājās jebkad esat jutusies apdraudēta?'

'Vai kāds Jums jebkad ir darījis pāri?'

'Vai Jums jebkad ir bijušas bailes no sava partnera vai kāda cilvēka mājās?'

'Vai Jums ir / jebkad ir bijušas attiecības, kurās pret Jums slikti izturas?'

'Pēc savas pieredzes varu teikt, ka vardarbība ģimenē ir problēma daudzām sievietēm. Vai arī Jūs tas jebkad ir skāris?'

'Pēdējā laikā aizvien vairāk sieviešu atklāj, ka viņu partneris mēdz rīkoties vardarbīgi. Es iedomājos apjautāties, vai arī Jums tā nav gadījies?'

Jautājumi, ja ir kādas vardarbības pazīmes:

'Es ievēroju, ka Jums ir daži sasitumi / skrāpējumi. Kā Jūs tos guvāt? Vai kāds Jums nodarīja pāri?'

'Kas ar Jums notika? Kad / kurš / kā to izdarīja?'

'Vai kāds Jūs savainoja?'

'Kā Jums radās šie ievainojumi?'

'Šie savainojumi liecina, ka kāds Jums ir sitis? Vai tā bija?'

'Vai kāds Jums ir uzbrucis?'

'Kurš Jūs savainoja?'

'Pēc savainojumiem izskatās, ka kāds būtu Jums uzbrucis! Vai tas ir iespējams?'

'Pēc mūsu pieredzes šāda rakstura savainojumi rodas vardarbības rezultātā. Kurš Jums to nodarīja?'

Ja paciente apstiprina, ka cietusi no vardarbības:

'Vai tas ir noticis arī iepriekš?'

'Kad vēl ir noticis līdzīgi?'

'Cik bieži tā notiek?'

'Kas, jūsuprāt, to izraisa?'

'Kā šie uzbrukumi ir mainījušies laika gaitā? Vai tie nekļūst biežāki un smagāki?'

'Vai partneris Jūs biedē? Vai viņš jebkad ir draudējis Jūs nogalināt? Vai viņš jebkad ir lietojis ieroci?'

'Vai Jums ir bail par savu drošību mājās? Vai Jums šķiet, ka Jūsu dzīvība ir apdraudēta?'

'Vai Jums šķiet, ka Jūsu bērni ir apdraudēti? Vai Jūsu partneris jebkad ir slikti pret viņiem izturējies?'

Upuri vainojoši jautājumi, kurus jāizvairās jautāt:

'Kādēļ Jūs paliekat ar viņu?'

'Kādēļ Jūs vienkārši viņu nepametat?'

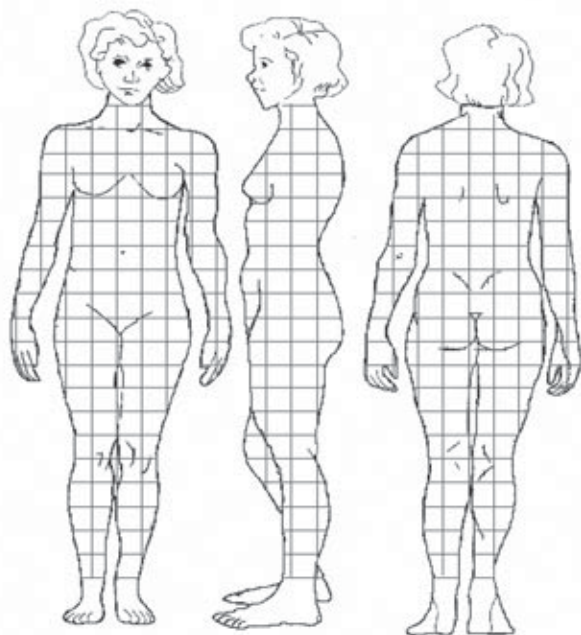
'Kā Jūs viņu izprovocējāt?'

'Vai jūs strīdējāties, pirms notika vardarbība?'

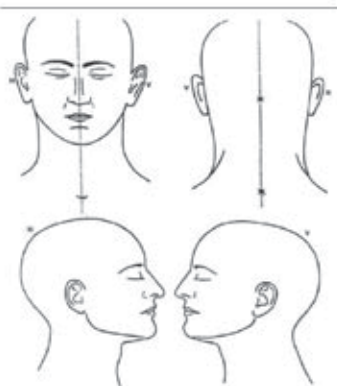
Pielikums 2

ĶERMEŅA SHĒMA

Attēls 1.

Attēls 2.

Pielikums 3

GINEKOLOGA RĪCĪBA DARBĀ AR SEKSUĀLĀS VARDARBĪBAS UPURI

Ja sieviete ir seksuālas vardarbības upuris, viņai jāvēršas policijā ar iesniegumu. Pēc iesnieguma saņemšanas tiek ierosināts kriminālprocess un noteikta tiesu medicīniskā ekspertīze, ko veic Valsts tiesu medicīnas ekspertīzes centra Cietušo un aizdomās turēto personu izmeklēšanas nodaļā (ambulancē) vai Valsts tiesu medicīnas ekspertīzes centra nodaļās dažādās Latvijas pilsētās (skat. sarakstu Pielikumā 4). Ekspertīzes ietvaros tiek veikta tiesu medicīniskā izmeklēšana un paņemts materiāls analīzēm, kuras tālāk, pamatojoties uz tiesu medicīnas eksperta nosūtījumu, tiek veiktas Valsts tiesu medicīnas ekspertīzes centra laboratorijās.

Tomēr dažkārt var rasties situācijas, kad ginekologam vai ģimenes ārstam ir jāveic cietušās sievietes pilna medicīniskā izmeklēšana un jāpaņem maksts iztriepe spermas konstatēšanai un tālāku analīžu veikšanai. Piemēram, gadījumos, ja:

- Cietusī sieviete pēc pārciestās vardarbības ir vērsusies pie ginekologa vai ģimenes ārsta, bet vēl nav izlēmusi, vai par notikušo ziņos policijai. Šādos gadījumos ginekologs vai ģimenes ārsts var glabāt paņemtos paraugus, kamēr sieviete izlems, kā rīkoties. Ja sieviete izlems ziņot policijai, paraugi tiks izmantoti tiesu medicīniskās ekspertīzes veikšanai. Savukārt, ja sieviete izlems par nodarījumu policijai neziņot, ārsts var paraugus likvidēt saskaņā ar iestādes noteikumiem, uzrakstot par to aktu un, ja iespējams, iepriekš par to informējot cietušo sievieti. Paņemtā materiāla uzglabāšanas termiņi likumdošanā

nav noteikti, tomēr paraugu glabāšana pēc sievietes lūguma nav ieteicama ilgāk par mēnesi.

- Cietusī sieviete ir vērsusies pie ginekologa vai ģimenes ārsta valsts attālākajos reģionos, kur tuvumā nav Valsts tiesu medicīnas ekspertīzes centra nodaļas, kur parasti tiek veikta tiesu medicīniskā ekspertīze.
- Cietusī sieviete nonāk pie ginekologa laikā, kad nestrādā Valsts tiesu medicīnas ekspertīzes centrs (piemēram, naktī), bet dežurējošais eksperts šajā brīdī atrodas citā notikumā vietā.

Ja cietusī sieviete pēc ginekologa apskates par pārciesto seksuālo vardarbību ziņos policijai, tad pie ginekologa, kurš veica apskati, ieradīsies tiesībsargājošo institūciju pārstāvis un, uzrakstījis izņemšanas protokolu, paņems sagatavotos paraugus tālākai izmeklēšanai.

Gadījumos, kad cietusī persona ir nepilngadīga vai rīcībnespējīga un ārstniecības personas pienākums ir ziņot tiesībsargājošām institūcijām par notikušo vardarbību, paņemtais materiāls jāglabā ārstniecības iestādē līdz tā izņemšanas brīdim.

Analīžu paraugi tiek ņemti šādi:

- Ņemot iztriepies, jālieto cimdi.
- Spermatozoīdu noteikšanai maksts saturā ņem iztriepes no maksts mugurējās un sānu velves ar marles tamponu, kas nostiprināts kornstangā. Ar šo tamponu veic vairākas apļveida kustības pa labi un pa kreisi no dzemdes kakla velvēs un uztriepj uz diviem priekšmetstikliņiem.

- Ar pinceti ņem sterilu marles tamponu un ar to ņem paraugu no mugurējās velves.
- Ietin papīrā vai polietilēna materiālā otru tīru tādu pašu marles tamponu kontrolei un marķē.
- Ja sieviete ziņo par seksuālu aktu *per rectum*, ņem iztriepi un atbilstoši marķē. Ja citās vietās uz ķermeņa arī ir spermas pazīmes vai ir iespējami ar spermu aptraipīti savainojumi, ņem iztriepies ar špātelīti vai nospiedumus ar stikliņu, vai sausu / mitru marles tamponu atkarībā parauga ņemšanas vietas konsistences. Visus papildu paraugus marķē, reģistrē parauga ņemšanas vietu.
- Visus paņemtus materiālus žāvē istabas temperatūrā Petri šālītē vai uz galda. Marles tamponu žāvē izritinātu, ja tas ir ļoti biezs. Paraugus nedrīkst žāvēt tiešos saules staros vai uz apkures sistēmām. Var žāvēt ledusskapī.
- Izzāvētos materiālus marķē pēc piederības, ievieto aploksnē vai citā iepakojumā, uz kura reģistrē personas datus un materiālu paņemšanas datumu un laiku.
- Ar lielu varbūtību spermu var konstatēt 3 dienu laikā pēc dzimumakta, varētu būt vēl līdz 5 dienām, pēc tam ir maza varbūtība konstatēt spermas klātbūtni. Spermas konstatēšanas laiku ietekmē sievietes higiēna un aktivitātes.
- Iegūtos paraugus iesaiņotus glabā istabas temperatūrā. Var glabāt ilgstoši.

Paraugus tālāk izmeklē un uz jautājumiem var atbildēt:

Valsts tiesu medicīnas ekspertīzes centra Tiesu medicīniskā laboratoriju departamenta Tiesu medicīnas ģenētikas un seroloģijas laboratorija

Hipokrāta ielā 2, Rīga, LV - 1038

Apkalpo Rīgas pilsētu, Rīgas rajonu, Rajonu un starprajonu tiesu medicīnas nodaļas

Tel: +371 67536066

Darba laiks: 9:00-15:30

Cietušo un aizdomās turēto personu izmeklēšanas nodaļa (ambulance)

Maskavas iela 80, Rīga, LV - 1003

Rīgas pilsēta, rajons

67223357, Fakss – 67223357

e-pasts: info@forensic.apollo.lv

Darba laiks: 9:00-15:30

Pielikums 4

NODERĪGA KONTAKTINFORMĀCIJA UN VIETNES INTERNETĀ¹

Policijas dežūrdaļa pa tālruni 02 (no mobilā telefona 112). Neatliekamā medicīniskā palīdzība Rīgā 03 (zvanot no mobilā telefona 112).

Bezmaksas psihologu konsultācijas adoptētājiem, audžuģimenēm, aizbildņiem un ģimenēm ar bērniem, kuras nonākušas krīzes situācijā, kā arī personām, kuras gatavojas reģistrēt laulību.

Vidzemes reģionā: Valmiera, Rīgas iela 50, 208.kab., un Valmieras pagasts, Draudzības iela 12a; pieteikšanās uz konsultāciju pa tālr. +371 29173657

Kurzemes reģionā: Kuldīga, Smilšu iela 22; pieteikšanās uz konsultāciju pa tālr. +371 29605119

Latgales reģionā: Rēzekne, 18. novembra iela 16 ; pieteikšanās uz konsultāciju pa tālr.+371 26552555

Zemgales reģionā: Tukums, Talsu iela 5, un Kandava, Jelgavas iela 4a; pieteikšanās uz konsultāciju pa tālruni +371 26598833; Īslīces pagasta ģimenes un jauniešu sociālā atbalsta centrs RĪTAUSMA

Adrese: Bauskas raj., Īslīces pag., Rītausmas laukums 6
Tālrunis: +371 3925843; +371 3925154

¹ Pilsētu un novadu sociālās aprūpes, palīdzības iestāžu un bāriņtiesu pilns saraksts ir atrodams Veselības ministrijas mājas lapā www.vm.gov.lv (sadaļā *Tas Tev jāzina/Profesionālim*), www.lm.gov.lv un www.ginasoc.lv, kur var sekot līdzi arī izmaiņām kontaktu sarakstā.

Nevalstiskās organizācijas Rīgā:

Nosaukums	Kontaktinformācija	Atbalsts
Atbalsta centrs ģimenēm un bērniem "Roku rokā"	Līksnas iela 13, Rīga, LV-1003 Telefons: 67241965 www.diakonija.lv	
Atbalsta centrs bērniem un ģimenēm "Sirdsgaisma"	Ziepju iela 11/1, Rīga, LV-1004 Telefons: 67704831, 28628596	
"Centrs Dardedze" nodibinājums	Konsultācijas un informāciju iespējams saņemt, iepriekš pierakstoties pie speciālista pa tālruni 67600685 vai mobilo tālruni - 29556680: "Centrs Dardedze", Nodibinājums Cieceres iela 3a Tel. 67600685 Mob. tel. 29556680 Fax. 67612614 www.centrsdardedze.lv	Psiholoģiskas, sociālas un juridiskas konsultācijas. Ja gadījums ir saistīts ar vardarbību vai iespējamu vardarbību, klientiem, kas dzīvesvietu deklarējuši Rīgā, ir iespējams saņemt bezmaksas konsultācijas.
Cietušo atbalsta centrs	K. Barona iela 88/2-42, 4.st., Rīga Telefons: 67298322 e-pasts: cac@apollo.lv	Krimināllietās cietušajām personām: - juridiskās konsultācijas - pirmā bezmaksas, - psiholoģiskās konsultācijas - pirmā bezmaksas.
"Ģimenes krīzes centrs", Sociālo pakalpojumu aģentūra	Elizabetes iela 75, Rīga, LV-1050 Telefons: 29244182 www.krize.lv	- Konsultatīvā palīdzība (konsultācijas sniedz psihologi, psihoterapeiti un sociālie darbinieki), sniedz psiholoģisko un sociālo atbalstu cilvēkiem ar dažādām sociālām problēmām. - Sociālā rehabilitācija. Struktūrvienība Ģimenes krīzes centrs "Milgrāvis", palīdzība tiek sniegta sievietēm, sievietēm ar bērniem, nepilngadīgām grūtniecēm krīzes situācijās.
Ģimenes krīzes centrs "Milgrāvis"	Ezera iela 21, Rīgā Telefons: 67012515	- Psihosociāla palīdzība dažādās krīzes situācijās, t.sk. sievietēm un sievietēm ar bērniem pēc pārciestās vardarbības. - Krīzes centrs var uzņemt 12 klientus, uzturēšanās ilgums krīzes centrā 3 mēneši, atsevišķos gadījumos līdz 6 mēnešiem, piedāvātie pakalpojumi krīzes centra klientiem ir bez maksas.

Nosaukums	Kontaktinformācija	Atbalsts
Križu un konsultāciju centrs "Skalbes"	Kungu iela 34, Rīga, darbalaiks 9.00 - 17.00 Krīzes telefons: emocionāls atbalsts krīzes situācijās 67222922 (darbalaiks no 9.00-22.00) www.skalbes.lv	Bezmaksas psihologu un psihoterapeita konsultācijas Rīgas iedzīvotājiem krīzes situācijās. Jurista konsultācija, kas specializējies cilvēktiesību jautājumos. Atbalsta grupa sievietēm, kas cietušas no vardarbības ģimenē. Iespējams saņemt arī informāciju par palīdzības iespējām citās Latvijas pilsētās un rajonos.
Križu un psihoterapijas centrs "Taka"	Rīgā, Brīvības ielā 183/1, 4. stāvā, birojs 14 (iepriekš pieteikties pa tālruni). Telefons: 26555581 www.centrstaka.lv	Profesionālu psihoterapeitu un psihologu pakalpojumi. Konsultācijas notiek par maksu.
Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes cilvēktiesību institūts	Raiņa bulv. 19, Rīga, LV-1586 Telefons: 67034558 e-pasts: lci@lanet.lv; www.humanrights.lv	Jurista konsultācija, kas specializējies cilvēktiesību jautājumos.
"Latvijas Cilvēktiesību centrs"	Alberta iela 13, 7.st., Rīga, LV-1010 Telefons: 67039290 www.humanrights.org.lv	LCC sniedz juridisko palīdzību personām, kuras uzskata, ka ir pārkāptas viņu cilvēktiesības. Ikviens var vērsties LCC ar mutisku sūdzību vai rakstisku iesniegumu. Sūdzības izskatīšana ir konfidenciāla un bez maksas.
"Marta", Resursu centrs sievietēm	Pieteikties uz konsultāciju iespējams, iepriekš zvanot pa tālruni 67388184 vai 28300115 , kā arī rakstot elektroniski uz adresi - juris@marta.lv . Lai saņemtu speciālistu palīdzību, piesakieties uz konsultāciju, iepriekš zvanot pa tālruni 67378539 . - http://www.pretvardarbibu.lv/ - www.marta.lv	Bezmaksas juridiskā palīdzība sievietēm, kuras cietušas vai cieš no vardarbības ģimenē. Bezmaksas psiholoģiskā palīdzība sievietēm, kuras cietušas vai cieš no vardarbības ģimenē. Bezmaksas juridiskās konsultācijas maznodrošinātām sievietēm. Bezmaksas psihologa konsultācijas. Juridiskās konsultācijas, veicot līdzmaksājumu.
"Māras centrs", Rīgas Samāriešu apvienības krīzes centrs bērniem un sievietēm	Cieceres iela 1, Rīga, LV-1002 Telefons: 67609260	

Nevalstiskas organizācijas Latvijas reģionos:

	Nosaukums	Kontaktinformācija	Atbalsts
Rīga un reģions	Krīzes grūtniecības centrs	Baznīcas iela 2/2, Dubulti, Jūrmala, LV-2015 Telefons: 67227033 palidziba@krizescentrs.lv, www.krizescentrs.lv	
	Kristīgās kultūras centrs DEBORA Krīzes klubs sievietēm	Stabu iela 6, Rīga, Latvija, LV-1010 Telefons: 28 222 012 , E-pasts: deboras@one.lv,	Palīdzību sniedz kristīgais padomdevējs individuāli vai grupu terapijas nodarbībās.
	Latvijas Universitātes Psiholoģiskās palīdzības centrs	Jūrmalas gatve 74/76, Rīga, LV-1083 Telefons: 67034020	
Kurzemes reģions	“Talsu sieviešu un bērnu krīžu centrs”	Sauls iela 7, Talsi, LV 3201 (2.stāvs) Telefons: 63291147 Mob. tel.: 29375549 Fax.: 63291146 Darba laiks : diennakts Administrācija: darba dienās no 9.00 līdz 18.00 www.krizucentrs.lv	- psihologa konsultācijas; - jurista konsultācijas ģimenes tiesību jautājumos (iesniegumu uzrakstīšana policijai, tiesai, uzturīdzekļu garantijas fondam); - ārsta palīga uzraudzība 3x nedēļā; - aprūpe un sociāli pedagoģiskais darbs.
	Krīzes centrs ģimenēm ar bērniem “Paspārne”	Talsu iela 39, Ventspils Telefons: 63661515	
Zemgales reģions	Biedrība „Lauku sievietes pret vardarbību”	Skolas iela 9a, Ozolnieki, Jelgavas novads Telefons: 29211093	
	Biedrība “Harmonija”	Pulkveža Brieža iela 26, Jelgava, LV-3001 Telefons: 63023409 , 26157605	
	Misija “Pakāpieni”	Rīgas iela 41, Tukums, LV-3101 Telefons: 63122459 , 29651160 E-pasts: mispakap@latnet.lv www.pakapieni.lv	
Vidzemes reģions	Vidzemes reģionālais atbalsta centrs “Dardedze”	Raiņa iela 9f, Valmiera, LV-4201 Telefons: 64220686	

Pašvaldību institūcijas

	Nosaukums	Kontaktinformācija
Rīga un reģions	Allažu pagasta Bērnu un ģimenes atbalsta centrs “Austrumi”	Allažu pagasts, Rīgas novads Telefons: 67148606 , 26818926
	RBSRAC “Marsa gatve” struktūrvienība “Krīzes centrs ielas bērniem”	Marsa gatvē 16, Rīga, LV-1082 Telefons: 67802732(31) Diennakts telefons: 67802731 , 29100504 Fakss: 67802054
	Jūrmalas skolu valdes Psiholoģiskās palīdzības centrs	Muižas iela 7, Jūrmala, Rīgas novads, LV-2010 Telefons: 67149846
Kurzemes reģions	Ventspils pilsētas krīzes centrs ģimenēm ar bērniem “Paspārne”	Tirgus iela 7, Ventspils, LV-3601 Telefons: 63623136
	Ventspils bērnu un pusaudžu atbalsta centrs “Nāc līdz!”	Talsu iela 1, Ventspils, LV-3601 Telefons: 3628841
	Vaiņodes internātpamatskolas ģimenes atbalsta centrs “Dialogs”	Raiņa iela 60, Vaiņode, Liepājas novads Telefons: 63464460
	Ventspils pilsētas sociālās aprūpes pārvalde	Raiņa iela 10, Ventspils Telefons: 63601253
	“Rūķītis”, Saldus novada bērnu un ģimenes centrs	Melioratoru iela 9, “Namiķi”, Lutriņu pagasts, Saldus novads, LV-3861 Telefons: 63831154 , 63831152
	Saldus novada sociālās palīdzības nodaļa	Saldus, Avotu iela 12, LV-3801 Telefons: 63807915
	Kuldīgas bērnu un ģimenes atbalsta centrs	Dzirnavu iela 9, Kuldīga, LV-3301 Telefons: 63322626
Zemgales reģions	Dobeles ģimenes atbalsta centrs „Lejasstrazdi”	“Namiņš”, p/n Lejasstrazdi, Dobeles pagasts, Dobeles rajons, LV-3722 Telefons: 63781355
	Īslīces pagasta padomes pašvaldības aģentūra „Īslīces sociālais dienests”	Īslīces pagasts, Bauskas novads Telefons: 63925017
	Jelgavas sociālo lietu pārvalde	Pulkveža O. Kalpaka iela 9, Jelgava Telefons: 63007525
	Jaunsvirlaukas pagasta padomes sociālo pakalpojumu centrs	Kraujās, Jaunsvirlaukas pagasts, Jelgavas novads Telefons: 63085782
	Jelgavas novada ģimenes un bērnu atbalsta centrs	Parka iela 11, Eleja, Jelgavas novads, LV-3023 Telefons: 63061631
	Tukuma novada psiholoģiskās palīdzības dienests	Talsu iela 4, Tukums, LV-3101 Telefons: 63181756
	Tukuma novada pašvaldības aģentūra “Sociālās palīdzības koordinācijas centrs”	Talsu iela 5, Tukums, LV-3100 Telefons: 63122325

	Nosaukums	Kontaktinformācija
	Zantes ģimenes krīzes centrs	Skolas iela 4, Zantes pag., Tukuma novads, LV-3134 Telefons: 28312451, 63156754 E-pasts: zantesgkc@infonet.lv www.zantesgkc.infonet.lv
Vidzemes reģions	Gulbenes novada pedagoģiski psiholoģiskās palīdzības centrs	Gulbene, Ābeļu iela 2-58, LV-4401 Telefons: 64471258; 64471269
	Cēsu psiholoģiskās palīdzības un atbalsta centrs	Lielā Katrīnas iela 2, Cēsis, LV-4101 Telefons: 64107039
	Alūksnes sociālās palīdzības centrs	Lielā Ezera iela 11, Alūksne, LV-4301 Telefons: 64322443
	Alūksnes skolu psiholoģiskās palīdzības centrs	Pils iela 21, Alūksne, LV-4310 Telefons: 64321675
	Balvu ģimenes atbalsta centrs	Balvos, Raiņa ielā 52, 3.stāvā Tālrunis: 64521997
	Cēsu novada ģimenes atbalsta centrs	“Kantoris”, Amatas pag., Cēsu raj., LV-4141 Telefons: 64199341
	Aizkraukles psiholoģiskās palīdzības centrs	Spīdolas iela 11-85, Aizkraukle Telefons: 9727772; 65121086
	Ogres novada sociālais dienests, Krīzes centrs „Laipas”	Suntažu iela 2, Ogre, Telefons: 65022924
	Sociālo pakalpojumu centrs “LIMBAŽI”	Klostera ielā 2, Limbažos, LV-4001 Telefons: 64021963
Latgales reģions	Rēzeknes pilsētas Sociālais aprūpes pārvalde	Vijānu iela 10, Rēzekne, LV-4601 Telefons: 64622526
	Preiļu novada domes Sociālais dienests	Aglonas iela 1a, Preiļi LV-5301 Telefons: 65323200 E-pasts: soc.dienests@preili.lv
	Ludzas Psiholoģiskās palīdzības centrs	Raiņa iela 16, Ludza, LV-5701 Telefons: 26672724 , var sūtīt SMS
	Līvānu fonds “Baltā māja”	Stacijas iela 2, Līvāni, Preiļu novads, LV-5316 Telefons: 65381707 www.baltamaja.lv
	Ģimeņu atbalsta centrs “Atvērtība”	Rēzeknes iela 4, Krāslava, Krāslavas novads, LV-5601 Telefons: 65622900
	Daugavpils pilsētas izglītības pārvalde, Psiholoģiskās palīdzības centrs	18.novembra iela 19, Daugavpils, LV-5401 Telefons: 65421309
	Daugavpils pilsētas domes ģimenes atbalsta centrs – patversme	Šaurā iela 26, Daugavpils Telefons: 65442502

Uzticības tālruni

Kristīgais uzticības tālrunis	Telefons: 67460106 e-pasts: kristigaistalrunis@inbox.lv	katru dienu 19.00-7.00
Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas uzticības tālrunis	Telefons: 8006008	darba dienās 8:00-23:00, sestdienās 10:00-22:00
Rīgas bērnu tiesību aizsardzības centra uzticības tālrunis	Bērniem un jauniešiem Telefons: 67334441	diennakti
Bērnu un jauniešu uzticības tālrunis	Bērniem un jauniešiem Telefons: 8009000 E-pasts: bernutalrunis@bernutalrunis.lv www.bernutalrunis.lv	katru dienu 7:00-23:00

Valsts Tiesu medicīnas ekspertīzes centra nodaļu kontaktadrese

Struktūrvienība	Adrese	Apkalpojamā teritorija	Telefona nr., faksa nr., e-pasta adrese	Darba laiks
Cietušo un aizdomās turēto personu izmeklēšanas nodaļa (ambulance)	Maskavas ielā 80, Rīga, LV-1003	Rīgas pilsēta, rajons	67223357 Fakss - 67223357	9:00-15:30
Alūksnes TMEN	Pils ielā 1a, Alūksne, LV-4300	Alūksnes pilsēta, rajons	64522756	9:00-15:30
Balvu STMEN	Bērzpils ielā 20, Balvi, LV-4500	Balvu pilsēta, rajons, Gulbenes pilsēta, rajons	64507122 64471059	9:00-15:30
Bauskas TMEM	Dārza ielā 7/9, Bauska, LV-3900	Bauskas pilsēta, rajons	63922604	9:00-15:30
Cēsu STMEN	Beverīnas ielā 11, Cēsis, LV-4100	Cēsu pilsēta, rajons, Limbažu pilsēta, rajons	64125756	9:00-15:30
Daugavpils TMEN	Siguldas ielā 24, Daugavpils, LV-5400	Daugavpils pilsēta, rajons, Krāslavas pilsēta, rajons	65434999 Fakss - 65456080	9:00-15:30
Jelgavas STMEN	O.Kalpaka iela 16, Jelgava, LV-3000	Jelgavas pilsēta, rajons, Dobele pilsēta, rajons	63022527	9:00-15:30
Jūrmalas TMEN	Dzirnavu ielā 36/38, Sloka, LV-2011	Jūrmala pilsēta	67732338 Fakss - 67732236	9:00-15:30
Kuldīgas TMEN	Aizputes ielā 22, Kuldīga, LV-3301	Kuldīgas pilsēta, rajons	63324083	9:00-15:30
Liepājas TMEN	Robežu ielā 33, Liepāja, LV-3400	Liepājas pilsēta, rajons	63454563 Fakss - 63454563	9:00-15:30
Ogres TMEN	Slimnīcas ielā 2, Ogre, LV-5000	Ogres pilsēta, rajons	65021034	9:00-15:30
Pļaviņu STMEN	Daugavas ielā 54, Pļaviņas, LV-5120	Pļaviņas, Aizkraukle, Jēkabpils, Madonas pilsēta, rajoni	65133069 Fakss - 65133070	9:00-15:30
Preiļu TMEN	Raiņa bulv. 13, Preiļi, LV-5300	Preiļu pilsēta, rajons	65324629	9:00-15:30
Rēzeknes TMEN	18.novembra ielā 41, Rēzekne, LV-4600	Rēzeknes pilsēta, rajons, Ludzas pilsēta, rajons	64624108	9:00-15:30
Tukuma STMEN	Pauzera ielā 3, Tukums, LV-3100	Tukuma pilsēta, rajons, Talsu pilsēta, rajons	63124562	9:00-15:30
Ventspils TMEN	Patversmes ielā 1, Ventspils, LV-3600	Ventspils pilsēta, rajons, Kuldīgas pilsēta, rajons, Saldus pilsēta, rajons	63624307	9:00-15:30
Valmieras STMEN	Jumaras ielā 195, Valmiera, LV-4200	Valmieras pilsēta, rajons, Valkas pilsēta, rajons	64202542	9:00-15:30

Noderīgas vietnes internetā:

1. <http://www.pretvardarbibu.lv/>
2. www.marta.lv
3. www.skalbes.lv
4. www.centrsdardedze.lv
5. www.centrstaka.lv
6. www.krize.lv
7. www.humanrights.lv
8. www.krizucentrs.lv
9. www.krizescentrs.lv
10. www.pakapieni.lv
11. www.zantesgkc.infonet.lv
12. www.bernutalrunis.lv
13. Bērnu tiesību aizsardzības likums <http://www.akti.lv/naiser/text.cfm?Key=0103011998061932773>
14. Kriminālprocesa likums <http://www.akti.lv/naiser/text.cfm?Key=0103012005042132777>
15. Krimināllikums
16. <http://www.akti.lv/naiser/text.cfm?Key=0103011998061732774>
17. Grozījumi likumā „Par Krimināllikuma spēkā stāšanās laiku un kārtību” <http://www.akti.lv/naiser/text.cfm?Key=0103012002102432797>
18. Noteikumi par kārtību, kādā cilvēku tirdzniecības upuri saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumus, un kritērijiem personas atzīšanai par cilvēku tirdzniecības upuri <http://www.akti.lv/naiser/text.cfm?Key=0101032006103100889>
19. Kārtība, kādā bērnam, kurš cietis no prettiesiskām darbībām, sniedz nepieciešamo palīdzību <http://www.akti.lv/naiser/text.cfm?Key=0101032008090800719>
20. Seksuālās un reproduktīvās veselības likums <http://www.akti.lv/naiser/text.cfm?Key=0103012002013132774>
21. <http://www.patverums-dm.lv/index.php?lang=lv&id=7>
22. http://www.pretvardarbibu.lv/vardarbiba_gimene_pret_sievieti.php
23. <http://www.akti.lv/naiser/text.cfm?Key=0103012006062232785>
24. <http://www.zelda.org.lv/>
25. http://www.bm.gov.lv/lat/barintiesas/barintiesu_adreses/
26. http://www.bm.gov.lv/lat/barintiesas/noderiga_informacija/
27. http://www.bti.gov.lv/lat/noderigas_saites/
28. http://www.bti.gov.lv/lat/uzticibas_talrunis/
29. <https://www.latvija.lv/Default.aspx>
30. <http://www.ugf.gov.lv/lat/saites/>
31. <http://www.vm.gov.lv/index.php?id=161&top=161>
32. <http://www.riga.lv/LV/Channels/>
33. http://www.managimene.lv/politika/tiek_apzinatas_problemas_saistiba_ar_vardarbibu_gimene_un_to_risinajumi
34. http://www.bm.gov.lv/lat/gimenes_valsts_politika/vardarbiba_gimene/
35. <http://www.norvegija.lv/policy/gender/violence/violence.htm>
36. http://www.zinisavastiesibas.lv/info_109.htm
37. <http://www.politika.lv/temas/cilvektiesibas/5022/>
38. <http://www.sargi-sevi.lv/index.php?id=194&sa=131,194>
39. <http://www.lelb.lv/forums/?fu=1&id=1093&rid=952>
40. <http://www.knl.lv/raksti/316/print/>
41. <http://www.lv.lv/index.php?menu=doc&id=174086>
42. <http://www.maminas.lv/krizes centri.htm>
43. http://www.bm.gov.lv/lat/valsts_programmas/realizetie_projekti/gimenes_atbalsta_un_krizes centri/
44. <http://www.krizucentrs.lv/aktualitates.html>
45. <http://www.krize.lv/>
46. http://www.ld.riga.lv/lv/home/soc_institucijas/soc_inst_krizes/default.aspx
47. <http://www.ventspils.lv/nr/exeres/635FD8DA-1995-4B65-9B89-0FBCDAB504C3?Lang=LV>
48. http://www.socpp.gov.lv/?object_id=1273
49. http://www.spf.lv/?object_id=485
50. <http://www.psihologijaspasuale.lv/palidziba.php>
51. <http://krizescentrs.lv/?q=lv/node/1>
52. <http://www.daugavpils.lv/?load=1&newsId=6829&newsFrom=2009-5-1&newsTo=2009-5-31>
53. http://hr.kid.lv/lv/prava_detej/kuda_obraschat_sya_za_pomosch_yu/estoniya
54. <http://www.lm.gov.lv/text/474>
55. <http://www.apvienibahiv.lv/?p=3308&pp=3862&lang=886>

